

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՎԵՐԱԳՈՒ ԿԱՅՈՂՆԻԿՈՍ
ԵՒ
ԽԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ք. 221

2 Մայիսի 1941 ամի

Ս. ԷԶՄԱՍԾԻՆ

Ամենապատիւ Պատրիարքին Երուսաղեմի

Գեր. Տ. Մեսրոպ Ա. Արքեպս. Նշանանալին

Այսու ուղարկում է Ամենապատուութեանդ տարւոյս Ապրիլի 10-13ին գումարուած Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի նիստերի արձանագրութեանց, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի գործունէութեան զեկուցման, Խորհրդային Հայաստանի Կառավարութեան ներկայացուած ղեկարացիայի եւ Մանդատային Ֆանձնաժողովի վաւերացրած պատճէնները ի գիտութիւն տեղիդ թեմական իշխանութեան եւ հայ հասարակութեան:

Յիշատակուած փաստաթղթերից երեւում է նախ՝ որ Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութիւնը յետաձգուած է պատեհ ժամանակի հետեւեալ պատճառներով. — ա) Արտասահմանի պատգամաւորները, բացի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ եւ պատգամաւոր Գեր. Խաչ Արքեպիսկոպոս Աջապահեանից, հակառակ իրենց բուն ցանկութեան, պատերազմական հանգամանքների պատճառով, անկարող են եղել զալ Ս. Էջմիածին եւ անձամբ մասնակցել Ազգային-Եկեղեցական Ժողովին: Բ) Կաթողիկոսի օժումը կատարելու համար, Հայ Եկեղեցու աւանդական սովորութեան եւ կանոնական կարգերի համաձայն՝ պահանջուած եպիսկոպոսների թիւը չկար, ուստի եւ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովը, թէեւ ըստ ամենայնի իրաւատէր Հայրապետական ընտրութիւն կատարելու (92 ծայնից ներկայ էին 49 պատգամաւոր 77 ծայնով), սակայն ցանկանալով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարել խորհրդային երկրների եւ արտասահմանեան պատգամաւորների լայն մասնակցութեամբ, եւ օժումը՝ համաձայն Հայ Եկեղեցու աւանդական ծէսի եւ եկեղեցական կանոնների, որոշեց ժամանակաւորապէս յետաձգել Կաթողիկոսական ընտրութիւնն ու օժումը պատեհ ժամանակին, երբ յիշատակուած արգելադրութիւնները վերանայն եւ հնարաւոր լինի գումարել Ազգային-Եկեղեցական Ժողով լրիւ կազմով: Միաժամանակ լիազօրեց Տ. Տեղակալին եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդին դիմել ուր անկ է եւ ապահովել պատեհ ժամանակին Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի նոր գումարումը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու համար՝ պահելով պատգամաւորների լիազօրութիւնը: Յետաձգման մանրամասն պատճառաբանութիւնը տեսնել Գեր. Հոգ. Խորհրդի յատուկ առաջարկի մէջ, որ մտել է Բ. Նիստի արձանագրութեան մէջ:

Երկրորդ՝ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովը՝ ի լրումն Հայ Եկեղեցու ընտրական սկզբունքի, այլ եւ եկեղեցական գործերը անխափան եւ կանոնաւոր վարելու նպատակով՝ ընտրեց ա) Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան Տեղակալ՝ Գերաշնորհ Տ. Գէորգ Արքեպս. Զէօրէքեանին, որ նոյն պաշտօնը վարել էր ցարդ 1936 թուին արձակուած Հայրապետական կոնդակի զօրութեամբ: Բ) Ս. Էջմիածին Գեր. Հոգ. Խ. Բ. անդամներ՝ Գերաշնորհ Տ. Գէորգ, Տ. Արսէն, Տ. Գարեգին եւ Տ. Յուսիկ Արքեպիսկոպոսներ եւ երկու աշխարհիկ պատգամաւոր անդամներ՝ իրաւաբան Պ. Պետրոս Յովհաննիսեան եւ բժիշկ Պ. Հայկ Եղիազարեան:

Հաղորդելով վերոյիշեալը Ամենապատուութեանդ ի գիտութիւն՝ պարտք ենք հա-

մարում յայտնել նաեւ, որ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի ցանկութեան եւ յանձնարարութեան համաձայն՝ արդէն իսկ Գեր. Հոգ. Խ.ը դիմել է պատշաճ իշխանութեան եւ միանգամայն վստահ է թէ՛ շուտով կ'ստանայ զբաւոր հաւաստիացում պատեհ ժամանակին վերստին զուամբելու Ազգային-Եկեղեցական ժողով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու համար: Թոյլտուութեան մասին անմիջապէս կը տեղեկագրուի:

Քարտուղար Անդամ Գեր. Հոգ. Խ.ի Նախագահ Գեր. Հոգ. Խ.ի
ՄԱՏԹԷՆՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՐՍԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Տեղակալ ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԻՆ ՆԻՍՏԻ

1941 թուականի Ապրիլի 11ին, առաւօտեան ժամը 11ին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Վեհարանի դահլիճում կայացաւ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի բացումը նախագահութեամբ Հայրապետական Տեղակալ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսի եւ ներկայութեամբ 49 պատգամաւորների, Արտասահմանից փոխանցուած բուէներով՝ 77 ձայնի իրաւունքով:

Տ. Տեղակալը կարճ խօսքով բացատրեց Ազգային-Եկեղեցական ժողովի զուամարման շարժառիթը եւ ժողովրդից ընտրուած պատգամաւորների բարոյական պարտքը հանդէպ Մայր Աթոռի եւ Հայ ժողովրդի: Յաւ յայտնեց, որ Արտասահմանի պատգամաւորները, հակառակ իրենց բուռն ցանկութեան, անկարող են եղել զալ Ս. Էջմիածին եւ անձամբ մասնակցել Ազգային-Եկեղեցական ժողովին պատերազմի հետ կապուած այլեւայլ պատճառներով: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եւ Ս. Էջմիածնի Միաբանութեան կողմից ողջունեց պատգամաւորներին եւ յայտարարեց բացուած Ազգային-Եկեղեցական ժողովը՝ նկատի առնելով, որ 92 պատգամաւորներից 49ը ներկայ են 77 ձայնի իրաւունքով:

Նախ քան ժողովի բացումը՝ ըստ աւանդական եկեղեցական կարգերի, Տ. Տեղակալն առաջարկեց յարգել հանգուցեալ Տ. Խորէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Սահակ Բ.ի, Աթոռակից Կաթողիկոս՝ Բաբգէն Բ.ի եւ Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեանի յիշատակը, կատարելով Մայր Տաճարում հոգեհանգիստ, որ եւ կատարուեց:

Ապա Սրբազան Նախագահը առաջարկեց ընտրել Ատենապետութիւն: Ժողովը որոշեց ընտրել երեք ատենապետ, երեք քարտուղար եւ չորս անձից կազմուած Մանդատային Ցանձնաժողով: Ատենապետներ ընտրուեցին. իրաւաբան Սամսոն Յարութիւնեան, պրոֆեսսոր Ստեփան Մալխասեան եւ բժիշկ Հայկ Նղիազարեան: Քարտուղարներ՝ Գրիգոր Աւագ Քահանայ Եսայեան, Մկրտիչ Քահանայ Չորչոփեան եւ Պ. Կարապետ Բոչարեան: Մանդատային Ցանձնաժողովի անդամներ՝ զրականագէտ եւ մանկավարժ Երուանդ Շահազիզ, ուսուցիչ Առաքել Աւագեան, իրաւաբան Արմենակ Աղաջանեան եւ Եղիշ Աւագ Քահանայ Թարխանեան: Ատենապետ Սամսոն Յարութիւնեանը յայտարարեց ժողովին հետեւեալ օրակարգը. 1) Զեկուցում Տ. Տեղակալի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի 1932-1940 թուերի գործունէութեան մասին: 2) Զեկուցում Գեր. Հոգ. Խ.ի անդամ Տ. Արսէն Արքեպս.ի 1940 թուի ելեւմտից հաշուի եւ 1941 թուի նախահաշուի մասին: 3) Ընտրութիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետի եւ Գեր. Հոգ. Խ.ի կազմի:

Վերոյիշեալ կազմակերպչական աշխատանքները կատարելուց յետոյ՝ ժողովը լսեց Տ. Տեղակալի մանրամասն եւ բովանդակալից զեկուցումը Գեր. Հոգ. Խ.ի Տամեայ գործունէութեան մասին, եւ՝ կարծիքների փոխանակութիւնից յետոյ՝ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը. Ժողովը լսելով Տ. Տեղակալի զեկուցումը Գեր. Հոգ. Խ.ի Տամեայ գործունէութեան մասին հաւանութիւն է տալիս նրան՝ եւ՝ արժարժուած խնդիրների քննութիւնը թողնելով ապագայում զուամարուելիք Ազգային-Եկեղեցական ժողովի հայեցողութեանը՝ նոցա լրացուցիչ վերամշակումներով հանդերձ անցնում է հերթական խնդիրներին:

Ժողովը որոշեց ա) Յանձնարարել Գեր. Հոգ. Խորհրդին կատարել կարելու աշխատանքներ եւ մշակել ծրագիր, որպիսի նպատակի համար իրաւունք տալ Գեր. Հոգ. Խ.ին իր կազմը ընդլայնել:

բ) Յանձնարարել Գեր. Հոգ. Խ.ին պարբերաբար ուղարկել լիազօր ներկայացուցիչներ Միութեանկան Հանրապետութեանց եւ Արտասահմանեան թեմերը՝ ծանօթանալու նոցա իրական վիճակին, հոգեւոր իշխանութեան գործունէութեան, վերահսկողութեան, եւ՝ ըստ հարկին՝ ցուցումներ տալու նպատակով: Այլ եւ գոյութիւն ունեցող կապը թեմերի եւ Մայր Աթոռի մէջ եւս առաւել խորացնելու եւ սերտացնելու համար, եւ այդ բոլորի մասին գեկուցանելու Գեր. Հոգ. Իշխանութեան ի տնօրինութիւն:

գ) Յանձնարարել Գեր. Հոգ. Խ.ին ուսումնասիրել երուսաղէմի եւ Անթիլիասի հոգեւոր դպրոցների ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը, եւ՝ ըստ այնմ հնարաւոր միջոցներով դիւրացնելու երիտասարդ անձանց առաքումը այդ դպրոցները Ս. Էջմիածնի վանքի եւ Միութեանկան թեմերի համար կարող եւ գիտակ հոգեւորականներ պատրաստելու նպատակով:

Արմաւրի թեմի պատգամաւոր՝ Պետրոս Յովհաննիսեանը առաջարկեց շնորհակալութիւն յայտնել Տ. Տեղակալին եւ Գեր. Հոգ. Խ.ին անդամ Տ. Արսէն Արքեպս.ին՝ նոցա տոկուն աշխատանքի համար, որ եւ ընդունուեցաւ: Ժողովն ընդհատուեց 20 րոպէով եւ վերսկսուեց ժամը 1ին:

Ընդմիջումից յետոյ ժողովը լսեց Գեր. Հոգ. Խ.ի անդամ Տ. Արսէն Արքեպս.ի գեկուցումը 1940 թուի ելեւմտից հաշիւների եւ 1941 թուի նախահաշուի մասին: Եւ այս առթիւ թեր եւ դէմ կարծիքներ արտայայտուեց յետոյ՝ ընդունուեց հետեւեալ բանաձեւը. Նկատի ունենալով որ Մայր Աթոռի նիւթական պահպանութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցու բոլոր թեմերի պարտականութիւնն է, հաւանութիւն տալով այդ առթիւ Գեր. Հոգ. Խ.ի ձեռնարկումներին՝ ժողովը որոշում է յանձնարարել Գեր. Հոգ. Խ.ին կազմակերպել բոլոր թեմերի նիւթական մատակարարումը:

Ի վերջոյ պատգամաւորների առաջարկութեամբ՝ որոշուեց Գեր. Հոգ. Խ.ի միջոցով դիմել Արտասահմանի բոլոր թեմերի առաջնորդներին՝ առաջարկելով նրանց նիւթապէս օգնել Մայր Աթոռին, եւ միաժամանակ արտասահման ուղարկուած պաշտօնեաներին հաշիւ ներկայացնել Գեր. Հոգ. Խ.ին ու հաւաքուած գումարները անմիջապէս ուղարկել Մայր Աթոռ: Նաեւ առաջարկել արտասահմանում գտնուող Ս. Էջմիածնի միաբաններին վերադառնալ Էջմիածին, նկատի առնելով որ Մայր Աթոռը մեծ կարիք ունի հոգեւորականների:

Քարտուղարուրիւն Ազգ.-Եկղ. Ժողովի Ասեմա վեհուրիւն Ազգ.-Եկղ. Ժողովի Նախագահ ԳԻՐԳՈՐ ԱԻ. Ք. ԵՍԱՅԵԱՆ ՍԱՄՍՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ Տեղակալ ԴԵՈՒՂԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՍ ԼԿԲՏԻՉ ՔԱԼ. ԶՈՐԶՈՓԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՔՈԶԱՐԵԱՆ ՀԱՅԿ ԵՂԱՋԱՐԵԱՆ

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՆԻՍՏԻ

1941 թուի Ապրիլի 12ին, առաւօտեան ժամը 11ին, Մայր Աթոռի Վեհարանի դահլիճում, 49 պատգամաւորների ներկայութեամբ, Տ. Տեղակալի նախագահութեամբ եւ Ստեփանոս Մալխասեանի ատենապետութեամբ բացուեց Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի երկրորդ նիստը: Ատենապետը ժողովին յայտնեց, որ իր լսողութեան թույլութեան պատճառով չի կարող գործը վարել, ուստի առաջարկում է իրաւաբան Սամսոն Յարութիւնեանին եւ բժիշկ Հայկ Եղիազարեանին շարունակել փոխառփոխ նախագահել:

Ժողովի սկզբում Տ. Տեղակալը ջերմ խօսքով ներկայացրեց ժողովականներին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ եւ պատգամաւոր՝ Գեր. Տ. Խաչ Արքեպս.

Աջապահեանին: Ժողովը ողջունեց նորա գալուստը եւ ճանաչեց պատուաւոր անդամ նախագահութեան: Ապա ժողովը լսեց Մանդատային Յանձնաժողովի զեկուցումը իր եզրակացութեամբ, որ կարդաց Եղիշէ Աւագ Բահանայ Թարխանեանը: Զեկուցումից պարզուեցաւ, որ Արտասահմանի եւ Միութեանական երկրների աշխարհիկ եւ հոգեւորական պատգամաւորների ընդհանուր թիւն է 92, որից ներկայ են 49 հոգի եւ ունեն 77 ձայն: Արտասահմանի պատգամաւորների փոխանցեալ բուէներով:

Ազգային-Եկեղեցական ժողովը՝ լսելով Մանդատային Յանձնաժողովի հաղորդած փաստական տուեալները՝ որոշեց ա) ճանաչել ներկայ եղող բոլոր պատգամաւորների մանդատները օրինական, եւ հաստատել: Բ) ճանաչել Ազգային-Եկեղեցական ժողովը ըստ ամենայնի օրինական եւ ունակ Հայաստանեայց Եկեղեցու կանոնական սահմանումներ տալու: Մանդատային Յանձնաժողովի զեկուցումը կցուած է արձանագրութեանս:

Այս առթիւ Գեր. Հոգ. Խ.ի կողմից Տ. Արսէն Արքեպս.ը արաւ հետեւեալ առաջարկը. «Սովետական Հայաստանը եւ առհասարակ Սովետական Պետութիւնը ընդ հասկցաւ, որ Հայաստանեայց Եկեղեցու կանոնների եւ դարաւոր աւանդութիւնների լրիւ կիրառմամբ կատարուի Ամենայն Հայոց Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութիւնը: Ընտրութեան օր նշանակուած է ներկայ տարւոյս Ապրիլի 10ը:

Ս. Էջմիածնի Գեր. Հոգ. Խ.ի եւ Հայրապետական Տեղակալի հեռագրական եւ յատուկ շրջաբերական գրութիւններով Հայաստանեայց Եկեղեցու բոլոր թեմերն ու թեմական առաջնորդները, ինչպէս եւ Կիլիկիան կաթողիկոսական Աթոռն իր թեմերով, եւ Երուսաղէմի ու Կոստանդնուպոլսի Արքագան Պատրիարքները հրաւիրուեցին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կատարելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւն:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աթոռին յաջորդ ընտրելու նախադրեալներն են՝ ա) Որ բոլոր հայկական թեմերի հոգեւոր եւ աշխարհական ներկայացուցիչները գումարուեն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին Ամենայն Հայոց Պատրիարք-Կաթողիկոսների աւանդական եւ պատմականօրէն շեշտուած Աթոռանիստը: Բ) Որ ընտրութիւնը կատարուի համագումար Ազգային-Եկեղեցական ժողովով, որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բարձրագոյն կանոնադիր եւ սահմանադիր ժողովն է: Գ) Որ Ամենայն Հայոց Պատրիարք-Կաթողիկոսը յետ ընտրութեան, օծուի ըստ արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցու կանոնադիր սահմանումների: Դ) Օծումն է, որ համազգային եկեղեցական ժողովի ընտրեալին տալիս է Պատրիարք-Կաթողիկոսի յատուկ իրաւունքներն ու արտօնութիւնները: Ե) Օծումը կատարուելու է Հայաստանեայց Եկեղեցու Էջմիածնական 12 եպիսկոպոսների ձեռքով, որ անհրաժեշտ եւ վերջին նախադրեալն է Հայրապետական գահին վերին եւ լրիւ հեղինակութիւնն տալու տեսակէտով:

Քննենք առաջադրուած հինգ կէտերի առարկայութիւնը.

ա) Ըստ Մանդատային Յանձնաժողովի զեկուցման՝ ներկայ ժողովը Համազգային-Եկեղեցական ժողով է, բանի որ ներկայ են Հայոց բոլոր թեմերի ու Աթոռների պատգամաւորների մեծամասնութիւնը եւ ունեն կանոնաւոր եւ օրինական լիազօրագրեր:

Բ) Իբր այդպիսին նա լրիւ իրաւատէր է Ազգային-Եկեղեցական կանոններով իրեն տրուած Ֆուկսկիականները գործադրելու, այսինքն սոյն ժողովը ունի Հայաստանեայց Եկեղեցու կանոնադիր իրաւունքներ:

Գ) Ելնելով նախընթաց կանոնական սահմանումից՝ Համազգային-Եկեղեցական սոյն ժողովը կատարելապէս իրաւատէր է ընտրելու Ամենայն Հայոց Պատրիարք-Կաթողիկոս:

Դ) Նայելով ներկայ պատկառելի ժողովի կազմին կը տեսնենք, որ նախադրեալի չորրորդ կէտի կիրառումը պահանջում է 12 Էջմիածնական եպիսկոպոսների ներկայութիւնը, որ չկայ, որ շեշտուած է եւ հինգերորդ կէտով:

Ե) Համազգային-Եկեղեցական այս ժողովի կազմի մէջ, ինչպէս տեսնում ենք, ներկայ են Եկեղեցու բարձրատիճան երեք հոգեւորական, այն է Ս. Էջմիածնի Աթոռի երկու Արքեպիսկոպոս եւ Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի մէկ Արքեպիսկոպոս: Այս բոլորի հետեւութիւնն է. որքան եւ ներկայիս կանոնադիր այս ժողովն իրաւատէր է Ամենայն Հայոց Պատրիարք-Կաթողիկոս ընտրելու, սակայն նա ընտրեալին կաթողիկոսական լրիւ

իրաւունքներն ու արտօնութիւնները ստանձնել տալու հնարաւորութիւն չունի: Ինչպէս վերեւն ասուեցաւ՝ ընտրեալ կաթողիկոսը Օծմամբ է Հայրապետական լրումն ստանում, իսկ օծումը հնարաւոր է նշուած թւով եպիսկոպոսների ներկայութեամբ:

Մեր բոլոր ձեռնարկումներն, ինչպէս եւ Սովետական բարձր կառավարութեան ընծեւած բոլոր իրաւական միջոցներն ապացոյց են, թէ մեր տիրական կամքն էր մեր մէջ սոյն համազումար ժողովում տեսնել արտասահմանեան մեր բոլոր հրաւիրեալ եպիսկոպոսներին եւ թեմական առաջնորդներին: Մեր տիրական մտածմունքն էր եւ է սոյն Համազումար ժողովով տալ Հայաստանեայց եկեղեցուն Օծեալ Կաթողիկոս:

Արտասահմանից ստացուած հեռագրական հաղորդումներն ասում են թէ՝ ներկայ պատերազմական վիճակն է հիմնական արգելքը, որ Ամերիկայի Հայոց 4-5 եպիսկոպոսներ, Անգլիայի, Յունաստանի, Եգիպտոսի, Ռումանիայի, Իրաքի թեմերի, Սիրիայի եւ Նրուստղէմի եւ այլ վայրերի եպիսկոպոսներ հնարաւորութիւն չունեցան զալ Մայր Աթոռ, իրենց երկիրների բաղաբական իշխանութիւններից արտասահմանեան անցազրեր չստանալու հետեւանքով: Արդ, ներկայիս ստեղծուած դրութեան հետեւանքով, երբ մենք չենք կարող Օծեալ Պատրիարք-Կաթողիկոս տալ Հայաստանեայց եկեղեցուն, այս Բարձր ժողովը՝ Մայր Աթոռի վարչական բարձր հեղինակութիւնը առանձնապէս շեշտելու համար եւ Հայաստանեայց ընդհանրական եկեղեցին բարւոք կառավարելու նրպատակով ընտրում է ոչ միայն Գեր. Հոգ. Խորհուրդ, այլ նաեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետական Տեղակալ եւ Մայր Տաճարի Փակակալ-Լուսարարապետ:

Մենք առաջարկում ենք եւ փափաքում, որ Գեր. Հոգ. Խ.ի վարչական կազմի մէջ մտնեն երկու աշխարհական անդամ: Պատմականօրէն հաստատուած է Հայաստանեայց եկեղեցու ժողովրդական լինելը, այսինքն որ ժողովուրդն է կառավարողը եւ տընորինողը Հայ եկեղեցու մէջ: Առանց ժողովրդի ներկայացուցիչների ներգործուն մասնակցութեան՝ չի եղել Հայ եկեղեցու Ծայրագոյն Վարչութիւն-Օրէնսդրութիւն եւ Բարձրագոյն գործադիր մարմին: Հայ եկեղեցու մէջ քահանայից սկսած մինչեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարուել ու կատարւում է ժողովրդական սկզբունքներով:

Հնումը՝ առանց աւագների մասնակցութեան, չի կառավարուել թեմը, Հայրապետութիւնը, եւ մանաւանդ զահի թափուր ժամանակ՝ Տեղակալութիւնը: Դեռ Է. դարում, Հայրապետական զահի թափուր ժամանակ, Վրթանէս Տեղակալը՝ զանազան ծանրակշիռ խնդիրներ կարգաւորելու, ինչպէս եւ արտաքին յարաբերութեանց համար՝ դիմում է Աւագների Խորհրդին եւ ասում. «տուէք ինձ ձեռնարկ»:

1932 թուի Ազգային-եկեղեցական ժողովը սահմանեց, որ թեմերի խորհուրդների նախագահները Մայր Աթոռում գտնուելիս մասնակցեն Գեր. Հոգ. Խ.ի նիստերին: Ներկայումս մենք ուզում ենք անցնել լիովին հին աւանդական կարգերին, այն է Հայաստանեայց եկեղեցու բարձրագոյն վարչութեան մէջ ունենալ աշխարհիկ ներկայացուցիչներ. ճշմարիտ է, սահմանափակ թիւ ենք առաջարկում, այն է երկու անդամ, բայց մեզ թւում է թէ՝ էականը սկզբունքի կիրառումն է. կիրառենք այս սկզբունքը: Այս յայտարարութիւնից յետոյ՝ Գերաշնորհ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսը հրաժարական տուեց Պատգամաւորական ժողովին Տեղակալական պաշտօնից եւ Մայր Տաճարի Լուսարարապետութիւնից:

Առաջարկի նկատմամբ, մտքերի փոխանակութեան համար՝ տեղի ունեցաւ միժամեայ ընդմիջում: Երբ նիստը վերսկսուեց, ժողովը մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ՝ միաձայն որոշեց ընդունել հետեւեալ բանաձեւը. ա) Նկատի առնելով, որ պատերազմական դժուարութիւնների պատճառով արտասահմանեան պատգամաւորները (բացի Կիւիկիոյ Կաթողիկոսական ներկայացուցիչ Տ. Խաղ Արքեպիսկոպոսից) չեն կարողացել զալ Ս. Էջմիածին, անձամբ մասնակցելու ընտրութեան. բ) Որ կաթողիկոսի օծման կարգը կատարելու համար պահանջուած թուով եպիսկոպոսներ չկան. գ) Ցանկանալով, որ կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարուի որքան կարելի է լայն մասնակցութեամբ Խորհրդային երկրների եւ Արտասահմանեան պատգամաւորների, եւ օծումը կատարուի ըստ եկեղեցական ծիսի՝ չընայած, որ Ազգային-եկեղեցական ժողովը իրաւատէր է ընտրութիւն կատարելու, որոշեց՝ ա) Ցնտածել կաթողիկոսի ընտրութիւնը եւ օծումը մինչեւ առաջին

պատեն ժամանակը, խնդրելով լիազորել Տ. Տեղակալին եւ Գեր. Հոգ. Խ.ին յարմար ժամանակին դիմել ուր անկ է եւ հոգալ կաթողիկոսի ընտրութեան համար նոր Ազգային-եկեղեցական ժողով գումարելու թոյլտուութիւն ստանալ: Բ) Ընտրել Տեղակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան: Գ) Ընտրել Գեր. Հոգ. Խորհուրդ, աւելացնելով նորա կազմի մէջ երկու աշխարհական անդամներ: Չընայած Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսի տուած հրաժարականին՝ միաձայն ընտրել նրան Տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան: Գեր. Հոգ. Խ.ի անդամներ ընտրուեցին միաձայն. — Տ. Գէորգ, Տ. Արսէն, Տ. Գարեգին եւ Տ. Յուսէկ Արքեպիսկոպոսները, իսկ աշխարհական անդամներ՝ իրաւաբան Պետրոս Յովհան-նիսեան եւ բժիշկ Հայկ Եղիազարեան: Լուսարարպետ միաձայն ընտրուեց Տ. Արսէն Արքեպիսկոպոսը:

Ժողովը ծայնների ճնշող մեծամասնութեամբ որոշեց ներկայ պատգամաւորների լիազորութիւնը պահել, մինչեւ ապագայ կաթողիկոսի ընտրութեան համար: Արտասահմանի պատգամաւորների գալու ղէպքում բնականաբար փոխանցուած բուէները կ'անէա-նան: Ժողովը փակուեց երեկոյան ժամը 4ին:

Քաղաքացիական Ազգ.-եկղ. ժողովի Ասեմապետներն Ազգ.-եկղ. ժողովի Նախագահ ԳԻՐԳՈՐ ԱԻ. Բ. ԵՍԱՅԵԱՆ ՍԱՄՍՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ Տեղակալ ԴԷՈՐԳ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԿՐՏԻԶ ՔԱԼ. ՉՈՐԺՈՒԵԱՆ ՄՏԵՓԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՔԱԶԱՐԵԱՆ ՀԱՅԳ ԵՂԵԱՐԵԱՆ

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏԻ

1941 Ապրիլի 13ին, առաւօտեան ժամը 11ին, Մայր Աթոռի Վեհարանի դահլիճում 49 պատգամաւորների ներկայութեամբ, Տ. Տեղակալի նախագահութեամբ եւ բժիշկ Հայկ Եղիազարեանի ատենապետութեամբ բացուեց Ազգային-եկեղեցական ժողովի Գ. նիստը:

Մանդատային Յանձնաժողովի նախագահ Տ. Եղիշէ աւագ քահանայ Թարխանեանը կարդաց, ի լուր ժողովականների, արտասահմանեան վայրերից ստացուած մի շարք գրու-թիւներն ու հեռագրեր (Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքից, Կ. Պոլսի Պատրիարքից, Տ. Գա-րեգին Արքեպս Յովսէփեանից, Ռումանիոյ Թեմի Առաջնորդից, Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Առաջնորդական փոխանորդից եւայլն), որոնց մէջ արտասահմանեան Հայութիւնը իր խնդակցութիւնն ու ցնծութիւնն է յայտնում Հայրապետական նոր ընտրութեան առ-թիւ: Բ.— Իր սրտագին կապը Մայր Աթոռի հետ անխզելի կերպով պահպանելու, միեւնոյն ժամանակ պատրաստակամութիւն յայտնելով ուղարկել իրենց պատգամաւորներին մաս-նակցելու Ազգային-եկեղեցական ժողովին: Դժբաղդաբար բացառիկ հանգամանքներ արգելք են հանդիսացել դրան: Այս առթիւ յայտնում են իրենց խորին ու սրտագին շնորհակալութիւնը Հայաստանի Սովետական բարեխնամ Կառավարութեան՝ նորա ցու-ցաբերած հոգատարութեան եւ աջակցութեան համար: Ժողովը՝ պատգամաւոր Երուանդ Թաղիանոսեանի առաջարկութեամբ միաձայն յայտնեց իր խորին շնորհակալութիւն Տ. Տեղակալին եւ Գեր. Հոգ. Խ.ին՝ նրանց ղէպի պատգամաւորութիւնը ցոյց տուած սիրա-լիր ընդունելութեան եւ հոգատարութեան համար:

Ժողովը պատգամաւոր Առաքել Աւագեանի առաջարկութեամբ՝ միաձայն յայտ-նեց իր խորին շնորհակալութիւնը Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ Գեր. Տ. Խաղ Արքեպիսկոպոսին, նրա՝ հեռաւոր ճանապարհների դժուարութիւնները յաղ-թահարելով՝ գալու եւ Ազգային-եկեղեցական ժողովին մասնակցելու առթիւ:

Ժողովը՝ պատգամաւոր Պետրոս Յովհաննիսեանի առաջարկութեամբ՝ միաձայն շնոր-հակալութիւն յայտնեց նախագահութեան եւ քարտուղարութեան՝ նոցա տարած աշխա-տանքի համար:

Ժողովը՝ ատենապետ Սամսոն Յարութիւնեանի պատճառաբանուած առաջարկու-

Թեամբ՝ միաձայն որոշեց ընտրել յատուկ մասնաժողով, յանձնելով նրան կազմել շնորհակալութեան յեկկարացիա, ներկայացնելու Խորհրդային Իշխանութեան: Ժողովը միաձայն որոշեց յանձնել իր պրեզիդիումին կազմել յիշեալ ղեկավարացիան: Այդ առթիւ եղաւ կէս ժամ ընդմիջում: Երբ նիստը վերսկսուեց ժողովի պրեզիդիումը յայտարարեց հետեւեալ ղեկավարացիան:

«Մենք՝ Ազգային-եկեղեցական ժողովի պատգամաւորներս, որ եկել էինք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու, մեր ստանձնած պարտականութիւնը հարաւոր չափով կատարելուց յետոյ՝ պարտք ենք համարում մեր եւ Արտասահմանի պատգամաւորութեան ու Հայութեան սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնելու Խորհրդային Հայաստանի 'տաւալարութեան, որ թոյլատրել է գումարել Ազգային-եկեղեցական ժողով: Այս բարեացակամ վերաբերմունքը առաւել եւս արժէքաւոր է եւ նշանակալից այն պատճառով, որ այդ անողը մի իշխանութիւն է, որի Սահմանադրութեամբ եկեղեցին բաժանուած է Պետութիւնից:

«Բարոյական պարտք ենք համարում արտայայտել մեր գոհունակութիւնը Խորհրդային Իշխանութեան՝ տեսնելով նորա իմաստուն եւ հեռատես քաղաքականութիւնը, այն է՝ անփոփոխ խաղաղասիրութիւն՝ արտաքին աշխարհի նկատմամբ եւ մնայուն խաղաղ աշխատանք՝ երկրի ներսում: Այդ քաղաքականութեան հետեւանքն է, որ Խորհրդային երկրում ապրող բազմաթիւ ազգութիւններ կառուցում են խաղաղ եւ անվրդով կեանք այնպիսի հսկայական չափերով եւ անսպառ եռանդով, որի նմանը չի եղել ազգերի պատմութեան մէջ:

«Ժողովուրդներ, որոնք մերձաւոր անցիալում ազգամիջեան կռիւներ էին մղում միմեանց դէմ՝ այսօր ապրում են որպէս եղբայրներ, կառուցում են նոր կեանք, աշխատում են զործարաններում եւ դաշտերում՝ նպաստելով երկրի բարեկեցութեան բարձրացման: Պատգամաւորական ժողովը անկարող է չնշել, որ ինչպէս լուսաւորութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի ասպարէզներում, նոյնպէս՝ եւ առաւել եւս՝ արդիւնաբերութեան եւ արդիւնագործութեան մէջ մեծ աշխատանք են թափած եւ հասցրած է բարձրագոյն աստիճանի զարգացման եւ ծաղկման, որի հետեւանքով մեր ամենայնոամնաց երկիրը, այսօր, ինչպէս մեր Հանրապետութիւնների, նոյնպէս նաեւ առաջնակարգ կուլտուրական երկիրների շարքն է դասուած:

«Այս բոլորը կատարուած է շնորհիւ Սովետական Իշխանութեան հանճարեղ ղեկավարութեան, իմաստուն քաղաքականութեան եւ ստեղծագործական ծրագրի:

«Պատգամաւորական ժողովը ի բոլոր սրտէ ցանկանում է Խորհրդային Իշխանութեան ընդհանրապէս եւ Խորհրդային Հայաստանին մասնաւորապէս յաջողութիւն յօգուտ մարդկութեան իրենց ձեռնարկած մեծ զործին նաեւ ապագայում:»

Ժողովը ընդունեց այս ղեկավարացիան միաձայն մեծ ցնծութեամբ եւ երկարատեւ ծափահարութեամբ, ու յանձնարարեց Տ. Տեղակալին ներկայացնել այն ըստ պատկանելոյն:

Ատենապետութիւնը յայտարարեց, որ օրակարգի հարցերը սպառուած են եւ Ազգային-եկեղեցական ժողովը փակուած:

Ժողովը փակուեց երեկոյեան ժամը 4.30ին Տ. Տեղակալի Պահպանիչով եւ Հայր մերով:

Քարտուղարութիւն Ազգ.-եկղ. ժողովի Ահմադաբադիւն Ազգ.-եկղ. ժողովի Նախագահ ԳԻՐԻՊՐ ԱԼ. Ք. ԵՍԱՅԵԱՆ ՍԱՄՍՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ Տեղակալ ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԿՐՏԻԶ ՔԱԶ. ԶՈՐԶՈՓԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՔՈԶՄԻՆԱՆ ՀԱՅԿ ԵՂԻՍԱՅԱՐԵԱՆ

ՊՁ 237.
4/V/1941

Ազգային-եկեղեցական ժողովի Ահմադաբադեանց սոյն երեք պատգամներն ու ստորագրութիւնները իսկականին համեմատ է, որ վաւերացում է ստորագրութեամբ եւ կնիք յրաժմամբ:

Տեղի կնիք

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅՈԿ

Ի ՀԱՅՈՒ ԷԶՄԱՍԵՆ

ԻՍԱԾԵՆ

Նախագահ Դեր. Հոգ. Խորհրդի
Ստորգր. ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Քարտուղար

Ստորգր. ՄԱՏՔԷՆՈՎ ՎԱՐԳԱՊԵՏ

ԳԵԿԼԱՐԱՑԻՍ

Մենք՝ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի պատգամաւորներս, որ եկել էինք Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրելու, մեր ստանձնած պարտականութիւնը հնարաւոր չափով կատարելուց յետոյ պարտք ենք համարում մեր եւ Արտասահմանի պատգամաւորութեան ու Հայութեան սրտազին շնորհակալութիւնը յայտնելու Խորհրդային Հայաստանի Կառավարութեան, որ թոյլատրել է գումարել Ազգային-Եկեղեցական Ժողով:

Այս բարեացակամ վերաբերմունքը առաւել եւս արժէքաւոր է եւ նշանակալից այն պատճառով որ այդ անողը մի իշխանութիւն է, որի Սահմանադրութեամբ Եկեղեցին բաժանուած է Պետութիւնից:

Բարոյական պարտք ենք համարում արտայայտել մեր գոհունակութիւնը Խորհրդային Իշխանութեան՝ տեսնելով նորա իմաստուն եւ հեռատես քաղաքականութիւնը, այն է՝ անփոփոխ խաղաղասէր քաղաքականութիւն արտաքին աշխարհի նկատմամբ եւ մնայուն խաղաղ աշխատանք՝ երկրի ներսում: Այս քաղաքականութեան հետեւանքն է, որ Խորհրդային երկրում ապրող բազմաթիւ ազգութիւններ կառուցում են խաղաղ անվրդով կեանք այնպիսի հսկայական չափերով եւ անսպառ եռանդով, որի նմանը չի եղել ազգերի պատմութեան մէջ:

Ժողովուրդներ, որոնք մերձաւոր անցեալում ազգամիջեան կռիւներ էին մղում միմեանց դէմ, այսօր ապրում են որպէս եղբայրներ, կառուցանում են նոր կեանք, աշխատում են գործարաններում եւ դաշտերում՝ նպաստելով երկրի բարեկեցութեան բարձրացման: Պատգամաւորական Ժողովը անկարող է չնշել, որ ինչպէս լուսաւորութեան, գիտութեան եւ զեղարուեստի ասպարէզում, նոյնպէս՝ եւ առաւել եւս՝ արդիւնաբերութեան եւ արդիւնագործութեան մէջ մեծ աշխատանք է թափած եւ հասցրած է բարձրագոյն աստիճանի զարգացման, որի հետեւանքով մեր ամենայնոամնաց երկիրը, այսօր, ինչպէս մեր Հանրապետութիւնների, նոյնպէս եւ առաջնակարգ կուլտուրական երկիրների շարքն է դասուած:

Այս բոլորը կատարուած է շնորհիւ Խորհրդային Իշխանութեան հանճարեղ եւ իմաստուն քաղաքականութեան եւ ստեղծագործական ծրագրի:

Պատգամաւորական Ժողովը ի բոլոր սրտէ ցանկանում է Խորհրդային Իշխանութեան ընդհանրապէս եւ Խորհրդային Հայաստանին մասնաւորապէս յաջողութիւն յօգուտ մարդկութեան իրենց ձեռնարկած մեծ գործին նաեւ ապագայում:

Քարտուղաւորելւն Ազլ.-Եկղ. Ժողովի Ասենապետութիւն Ազգ.-Եկղ. Ժողովի Նախագահ
ԳԵՂՈՐԳ ԱԻ. Ք. ԵՍԱՅԵԱՆ ՍԱՄՍՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԵԱՆ ԳԵՂՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՄԿՐՏԻՉ ՔԱԶ. ԶՈՐԶՈՓԵԱՆ ՀԱՅԿ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ
ԿԱՐԱՊԵՏ ՔՈԶԱՐԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

№ 238
4/V/1941

Տեղի կնեյ
ԳԵՐԱԳՈՅ ՇՈԳԵՒՈՐ
ԽՈՐՀՈՐԴ ՅԱՅՈՅ
Ս. ԷԶՄԻԱՅԻՆ

Սոյն Գեկարացիայի պատճենը եւ ստորագրութիւններ իսկականին համեմատ է, որ վստեւացում է ստորագրութեամբ եւ կնեյ դրումամբ:

Նախագահ ԳԵՐ. Հոգ. Խորհրդի
Ասորգ. ԳԵՂՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Քարտուղար
Ասորգ. ՄԿՐՏԻՉ ՔԱԶ. ԶՈՐԶՈՓԵԱՆ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ս. ԷՋՄԻԱՅՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԿԵԻՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՈՒԹԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ (1932-1941 թ.)

1932 թուի նոյեմբեր 13ին, Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի ընտրութեամբ, Հայրապետական Աթոռ բարձրացաւ Երջանկայիշատակ Տ. Խորէն Ա. Կաթողիկոսը եւ կազմուեցաւ ներկայ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը: Այն օրից անցել է մօտաւորապէս ութ եւ կէս տարի: Գեր. Հոգ. Խ. ր պարտք է համարում իր այդ շրջանի գործունէութեան համառօտ պատկերը տալ ներկայ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովին՝ պարզելով իր խոհերն ու առաջնորդող սկզբունքները եւ իր կատարած յիշատակութեան արժանի գործերը, անտես առնելով ընթացիկները: Սոյնպէս նաեւ պատկերել Հայ Եկեղեցու ներկայ վիճակը Արտասահմանում եւ Խորհրդային երկրներում:

1) Այդ ընդհանուր բնոյթ կրող գործերից է՝ Ս. Գրքի Թարգմանութեան եւ Հայ Գրականութեան սկզբնաւորութեան 1500ամեայ Յօրելեանի կազմակերպումը եւ Գրքի Դիւտի տօնի սահմանումը:

Գեր. Հոգ. Խորհուրդը՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետի նախագահութեամբ, նկատի առնելով Ս. Գրքի Թարգմանութեան եւ Հայ գրականութեան սկզբնաւորութեան 1500ամեակի մերձենալը՝ 1934 թուին յատուկ խորհրդակցութիւն ունեցաւ, աշխարհիկ գիտակ անձանց մասնակցութեամբ, եւ նկատի առնելով նորա խոշոր նշանակութիւնը Հայ Ազգի համար՝ որոշեց տօնել Ս. Գրքի Թարգմանութեան եւ Հայ Գրականութեան սկզբնաւորութեան 1500ամեայ Յօրելեանը, իբրեւ համազգային մեծ տօն:

Հայրապետական ընդհանրական կոնգակով (Նօ. 1046. 1/10-1934 թ.) 1934 թուի Հոկտեմբերի Թարգմանչաց տօնից մինչեւ 1935 թուի Հոկտեմբերի Թարգմանչաց տօնը յայտարարուեցաւ Յօրելեանական տարի՝ այն օգտագործելու նպատակով եկեղեցական, դպրոցական եւ հրապարակային հանդէսներ ու դասախօսութիւններ կազմակերպելու համար: Գեր. Հոգ. Խ. ր մշակեց նաեւ կազմակերպուելիք հանդէսների տօնակատարութեան ծրագիրը թէ՛ Արտասահմանի եւ թէ՛ Միութենական Հանրապետութեանց Հայ համայնքների համար:

Հայրապետական Նօ. 1074 կոնգակով, արձակուած 1934 թուի Հոկտեմբերի 3ին, յիշեալ Յօրելեանական տօնի կազմակերպութիւնը Արտասահմանում յանձնարարուեցաւ երուսաղէմի Ամենապատիւ Պատրիարք Հոգեւոյն Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեանին: Այլ եւ Հայրապետական յատուկ գրութիւններով առաջարկուեցաւ Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Կաթողիկոսին եւ Կ. Պոլսոյ Ամենապատիւ Պատրիարքին ունենալ իրենց ներկայացուցիչները կարգուելիք Կոնգրեսական Յանձնաժողովում:

Գեր. Հոգ. Խ. ր այս որոշումը իրագործուեցաւ թէ՛ Արտասահմանում եւ թէ՛ մեզ մօտ: Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարքի այս առթիւ ներկայացրած զեկուցումից երեւում է, որ նա մեծ ջանք է գործադրած Յօրելեանական տօնը Արտասահմանում ամենուրեք փառաւոր տօնելու, որի համար եւ արժանացել է նա իր ժամանակին Հայրապետական գոհունակութեան: Այլ եւ Գեր. Հոգ. Խ. ր նկատի առնելով, որ 1914 թուին, որոշ հանդիսաւորութեամբ կատարուած էր Գրքի Դիւտի տօնը՝ Հայրապետական կոնգակով սահմանեց Ս. Գրքի Թարգմանութեան եւ Գրքի Դիւտի տօն, տնօրինելով տօնել այն ամէն տարի Թարգմանչաց տօնի օրը՝ բոլոր Հայ եկեղեցիներում եւ Արտասահմանի բոլոր Հայ դպրոցներում:

2) Երկրորդ կարեւոր գործը Գեր. Հոգ. Խ. ր անդամ Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանի գործուղումն է Արտասահման: Տ. Գարեգին Արքեպս. Ի գործուղման շարժառիթները հետեւեալներն են՝ ա) Դադութահայ նոր թեմերի կազմակերպութեան եւ քանի մի գոյութիւն ունեցող թեմերի կարգաւորման հարցը: Գեր. Հոգ. Խ. ր նկատի առնելով որ Եւրոպայի թեմի նման կարեւոր թեմը անկազմակերպ վիճակի մէջ է, Հայրա-

ւային Ամերիկայի 40,000 հայութիւնը ձգտում է կազմակերպուելու եւ թեմ դառնալու, Մարսէլի թեմը եւ Լիօնը իր շրջակայքով խաղաղութեան է կարօտում, Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան թեմը պառակտուած է կուսակցական պայքարների շնորհիւ եւ նոյնպէս խաղաղութեան է կարօտում՝ անհրաժեշտ համարեց գործուղել իր անդամներին մէկին, որ այդ եւ նման ցուերին դարման տանէ: Բ) Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի արտաքին եւ ներքին վերանորոգութեան անհրաժեշտութիւնը: Գեր. Հոգ. Խ. ք տեսնելով Հայոց Մայր Եկեղեցու, այդ 1600 ամեայ պատմական կոթողի ներկայ չափազանց խաբխուլ վիճակն ու անհրապոյր տեսքը թէ՛ արտաքուստ եւ թէ՛ ներքուստ եւ՝ նկատի առնելով, որ անկարող է, իր ներկայ տնտեսական կացութեամբ, հոգալ նորա վերանորոգութեան մեծ ծախսը՝ որոշեց դիմել Արտասահմանի թեմերի աջակցութեան եւ հարուստ հայերի օժանդակութեան՝ հաւատալով որ գործը յաջողութեամբ կը պսակուի: Սոյն ձեռնարկի իրացումը նոյնպէս յանձնարարուեցաւ Արտասահման գործուղւող անձին: Գ) Ծարժառիթը Էջմիածնի պահպանութեան հարցն էր:

Էջմիածնի պահպանութեան միակ աղբիւրը կազմում է Մայր Տաճարի, Երեւանի եւ Լենինականի երկու եկեղեցիների մոմավաճառութեան յաւելեալ արդիւնքը եւ Թբիլիսի Ս. Գէորգ եկեղեցուց ստացուող տարեկան 12 փուղ մոմի նպաստը: Այս եկամուտի անբաւարարութիւնը ինքնին հասկանալի է, ուստի եւ՝ հետեւողութեամբ կաթողիկ եկեղեցում քննուեալ Ս. Պետրոսի լումայի՝ Գեր. Հոգ. Խ. ք որոշեց սահմանել կամաւոր տուրք Ս. Լուսաւորչի լումայ անուամբ, որի կազմակերպութիւնը Արտասահմանում նոյնպէս յանձնարարուեցաւ գործուղւող անձին:

Ահա այն պատճառները, որոնք առիթ հանդիսացան Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպս. ին Արտասահման գործուղելու, որի համար Հայրապետական երեք կոնդակներ արձակուեցան Նո. Նո. 970-972, ուր նա անուանուած է Ս. Էջմիածնի նուիրակ եւ ներկայացուցիչ Հայրապետի, եւ ուր նշուած են նորա պարտականութիւնները:

Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանը վեց տարի է Արտասահմանումն է. նորա Գեր. Հոգ. Խ. ին ուղղած գրութիւններից պարզուեցաւ, որ տաճարի վերանորոգութեան համար հանգանակել է 35,000 դոլար, որպիսի դրամով սակայն հնարաւոր չէ կատարել ծրագրուած վերանորոգութիւնը: Տ. Գարեգին Արքեպս. չի կատարել նաեւ մեր պաշտօնական առաջարկը՝ հանգանակած դրամը դնել մի ապահով դրամատուն յանուն Ազգիս Վեհափառ Հայրապետի:

Յիշատակուած թեմերի վիճակը մինչեւ այսօր էլ մնացել է նոյնը, ինչ որ եղել է առաջ: Նոցանից՝ Հարաւային Ամերիկայի թեմի կազմակերպութիւնը այժմ յանձնուած է Տ. Գարեգին Արքեպս. Խաչատրեանին, որ ջանքեր է թափում թեմը կազմակերպելու Հայ եկեղեցում գործող Սահմանադրութեան եւ Հայ եկեղեցու կանոնական եւ աւանդական կարգերի համաձայն, բայց ցարդ դրական արդիւնք չեն տուել նորա ջանքերը:

Էջմիածնի ապահովութեան համար «Լուսաւորչի լումայ»ի կազմակերպումը մեծ արժէք ունեցող հանգամանք էր, որ նոյնպէս անբաւարար վիճակի մէջ է: Եթէ առաջ ուղարկուած էր Էջմիածին տարեկան 1500-2000 դոլար, որ ինքնին անբաւարար էր՝ վերջերս այդ էլ պակասել է յիսուն տոկոսով: Ի դէպ՝ բացի Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպս. ից՝ մենք ունենք Արտասահմանում Էջմիածնի միաբաններ հինգ եպիսկոպոս եւ երկու վարդապետներ՝ 1) Տիրայր Արքեպս. Տէր Յովհաննիսեան՝ Հիւսիսային Ամերիկայի նախկին Առաջնորդ. 2) Յուսիկ Արքեպս. Զոհրաբեան՝ Ռումանիոյ թեմի Առաջնորդ. 3) Ներսէս Արքեպս. Մելիք-Թանգեան՝ Ատրպատականի թեմի Առաջնորդ. 4) Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան՝ Իրաքի թեմի նախկին Առաջնորդ. 5) Յովսէփ Եպս. Կարապետեան՝ հոգեւոր հովիւ Հիւսիսային Ամերիկայում. 6) Գրիգոր Ծայր. Վրդ. Կարապետեան՝ Բուլղարիայի թեմի Առաջնորդ. Փոխանորդ. 7) Գրիգոր Վրդ. Շահյամեան:

3) Երրորդ կարեւոր գործը Հայ եկեղեցու Բարեկարգութեան հարցն էր, որի մասին Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը համառօտ զեկուցում էր ներկայացրել 1932 թրւին գումարուած Ազգային-Եկեղեցական Ժողովին եւ որի մասին բանաձեւ կազմել յանձնարարուած էր Ատենապետութեան, որ սակայն պակասում է գործի մէջ: Ազ-

գային-եկեղեցական ժողովի որոշումն էր՝ զեկուցումը առաջարկել քննարկութեան բոլոր թեմերի թեմական խորհուրդներին, թեմական պատգամաւորական ժողովներին. խել Տանն Կիլիկիոյ եւ Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսոյ պատրիարքների կարծիքները, մամուլում արտայայտուելիք տեսակէտները եւ ապա՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետի նախագահութեամբ Դեր. Հոգ. Խ.ի ընդլայնած ժողովում՝ մշակել եւ արդիւնքը Հայրապետական կոնդակով յայտարարել ի գործադրութիւն եւ՝ մերձաւորագոյն Ազգային-Եկեղեցական ժողովը գումարուելիս՝ առաջարկել նորա վերջնական քննութեան եւ հաստատութեան:

Հանգուցեալ Հայրապետը 1937 թուի Օգոստոսի 1ին նօ. 417 կոնդակով յիշեալ զեկուցումը ուղարկել է Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպս. Գուշակեանին՝ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի ցանկութեան համաձայն յանձնարարելով վերելում յիշատակուած եղանակով քննարկել այն եւ արդիւնքը իր եզրակացութեամբ ներկայացնել ի վախճանական խմբագրութիւն եւ տնօրինութիւն: Հանգուցեալ Պատրիարքը տպագրել է տուել Երուսաղէմի «Սիոն» ամսաթերթում Հայրապետական կոնդակը եւ նորա աշխարհաբար թարգմանութիւնը, ինչպէս նաեւ Դեր. Հոգ. Խ.ի զեկուցումը, եւ ապա ամսաթերթի յետագայ համարներում, զեկուցման մէջ արծարծուած իւրաքանչիւր հարցի մասին՝ տուել է բացատրութիւններ եւ պարզել իր տեսակէտները, որ ապա լոյս է տեսել առանձին գրքոյով: Այլ աշխատանք չէ կատարուած նորա երկարատեւ հիւանդութեան եւ անակնկալ մահուան պատճառով:

Այս ժողովին է մնում հարցի տնօրինութիւնը:

4) Հայ Եկեղեցու Սահմանադրութիւն. — Հայ Եկեղեցու Սահմանադրութեան մշակումը անհրաժեշտութիւն է: Այսօր իւրաքանչիւր թեմ արտասահմանում ունի իւր կանոնադրութիւնը, ինչպէս օրինակ Ամերիկայի երկու թեմերը, Ատրպատականի, Իրաքի, Պուլղարիայի, Ռումանիայի, Հարաւային Ամերիկայի, Իրանա-Հնդկաստանի եւայլն, որոնց մէջ Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Իրանա-Հնդկաստանի կանոնադրութիւններն են, որ մշակուած են էջմիածնում եւ հաստատուած Ամենայն Հայոց Հայրապետից: Միւսների մէջ կան այնպիսիները, որոնք տեղական պայմաններին յարմարեցնելու պատրուակով կազմուած են այնպէս, որ խախտած են Հայ Եկեղեցու Սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքները, թուլացրած են էջմիածնի եւ թեմի կապը, սահմանափակուած են Ամենայն Հայոց Հայրապետի իրաւունքները եւայլն: Իբրեւ նմուշ կարելի է յիշատակել Հարաւային Ամերիկայի, Իրաքի եւ Ատրպատականի կանոնադրութիւնները, որոնցից առաջին մէջ՝ չափազանց մեծ չափով, շեշտուած է թեմի աշխարհականացման եւ անկախացման միտումները: Նման թերութիւններ այլ երանգներով ունին եւ միւսները: Ահա այս պատճառով անհրաժեշտ է Հայ Եկեղեցու Սահմանադրութեան նախագծի շուտափոյթ մշակումը, որ գոյութիւն ունեցող ցաւալի երևոյթները վերանայն: Անցեալ Ազգային-Եկեղեցական ժողովում Դեր. Հոգ. Խ.ը ներկայացրել էր զեկուցում «Հայ Եկեղեցու Սահմանադրութեան» մասին, սակայն այնտեղ եկեղեցական սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքներն են միայն նշուած եւ ոչ յօդուածական կառուցուածքը կազմած: Ազգային-Եկեղեցական ժողովը յանձնարարել էր Բարձրագոյն Հոգեւոր Իշխանութեան, կազմել յատուկ մասնաժողով հմուտ անձերից եւ նրան յանձնել մշակել նախագիծ Հայ Եկեղեցու նոր սահմանադրութեան՝ ելակէտ ունենալով զեկուցման մէջ բերուած մեր Եկեղեցու կանոնական եւ աւանդական սկզբունքները:

«Այս նախագիծը հաղորդել Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարքներին, եւ նկատի առնելով նոցա դիտողութիւնները՝ հաստատել Հայրապետական կոնդակով ու մտցնել գործադրութեան մէջ: Իսկ առաջիկայ մերձաւորագոյն Ազգային-Եկեղեցական ժողով գումարելիս՝ առաջարկել այն վերջնական քննութեան եւ հաստատութեան»: Դեր. Հոգ. Խ.ը ինչ ինչ պատճառներով անկարող է եղել կատարել այդ յանձնարարութիւնը:

5) Արտասահմանի եւ Միութենական երկրների Հայ Եկեղեցու ներկայ վիճակը: Արտասահմանում մենք ունենք Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն, Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսի Պատրիարքութիւններ ու 13 թեմ՝ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան թեմ, Հիւ-

սիսային Ամերիկայի Արեւմտեան թեմ (Կալիֆորնիայի թեմ), Հարաւային Ամերիկայի գաղութներ 40,000 բնակչութեամբ, որ դեռ եւս վախճանապէս թեմ չի դարձած, Իրանա-Հնդկաստանի թեմ, Ատրպատականի թեմ, Ռումանիոյ թեմ, Բուլղարիոյ թեմ, Յունաստանի թեմ, Թրակիոյ-Մակեդոնիայի թեմ, Եւրոպայի թեմ, Մարսէյի թեմ, Եգիպտոսի թեմ եւ Իրաքի թեմ:

Այս թեմերից Թրակիոյ-Մակեդոնիայի թեմը հաւանօրէն պիտի կրճատուի՝ նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ Յունաստանի կառավարութիւնը ճանաչում է մի թեմ (Աթէնքի Առաջնորդութիւն): Այս առթիւ երկիցս միջնորդութիւն է յարուցուել Յունաստանի Առաջնորդ, Գեր. Տ. Կարապետ Արքեպս. Մազլմեանի միջոցով, սակայն ապարդիւն է անցել, որի առթիւ Յունաստանի կառավարութեան մերժման պաշտօնագրութեան վաւերական պատճէնն ունենք դիւանում:

Միութենական սահմաններում ունենք վեց թեմ՝ Արարատեան, Շիրակի, Վրաստանի, Բագուի եւ Թուրքեստանի, Հիւսիսային Կովկասի եւ Նոր-Նախիջեւանի ու Բեսարաբիոյ թեմեր: Ղարաբաղն ու Գանձակը, որոնք գտնւում են Ադրբեջանում՝ միացուել են Բագուի թեմին, իսկ Ջանգեզուրը՝ Արարատեան թեմին:

Գաղութահայ թեմերից 7ը ունեն եպիսկոպոս առաջնորդներ (Հիւսիսային Ամերիկայի, Հարաւային Ամերիկայի, Եգիպտոսի, Յունաստանի, Ռումանիոյ, Եւրոպայի եւ Ատրպատականի), իսկ մնացեալները կառավարւում են վարդապետ կամ քահանայ առաջնորդական փոխանորդներով, որ ապացոյց է եպիսկոպոսների պակասութեան: Այդ թեմերն ունեն բաւականաչափ եկեղեցիներ, քահանայութիւն եւ դպրոցներ, բարեգործական կուլտուր-կրթական հաստատութիւններ, որոնց մասին սակայն մանրամասն տեղեկանք չունենք, չնայելով որ նոցա յատուկ հարցացուցակ է ուղարկուած, որին սակայն թեմերից շատերը ցարդ չեն պատասխանել:

Միութենական վեց թեմերից միայն երկուսը ունեն եպիսկոպոս առաջնորդներ (Արարատեան ու Շիրակի թեմերը), միւսները կառավարւում են քահանայ առաջնորդական փոխանորդներով եւ թեմական խորհուրդներով: Միութենական թեմերում ունենք եկեղեցիներ, որոնք թէեւ թւով շատ պակաս են անցեալի համեմատութեամբ, բայց բաւարար թեմի կրօնական պէտքերը հոգալու համար:

Այս զուգահեռական նկարագիրը Արտասահմանի եւ Միութենական թեմերի՝ ըստ երեւոյթին նշում է գաղութահայ թեմերի առաւելութիւնը, սակայն միայն ըստ երեւոյթին: Արտասահմանեան թեմերը պահում են հայ դպրոցներ, կուլտ-կրթական եւ բարեգործական հաստատութիւններ: Հայ եկեղեցին խորհրդային Միութեան սահմաններում այդ հաստատութիւնների մասին հոգալու կարիք չունի: Այդ հաստատութիւնները մեր երկրում գոյութիւն ունեն եւ աւելի մեծ չափով, սակայն նոցա ղեկավարում է պետութիւնը: Այժմ եկեղեցին խորհրդային երկրներում չի կարօտում բարեգործական հաստատութիւնների: Եթէ անցեալում եկեղեցին օգնում կամ պահում էր հայ տարրական դպրոցներ, օգնում էր կարիքաւոր ուսանողութեան՝ բարձրագոյն ուսում ստանալու համար, ներկայումս տարրական կրթութիւնը պարտադիր է եւ ծրի, համալսարանի եւ մասնագիտական դպրոցների դռները բաց են բոլորի առաջ եւ այդ դպրոցների ուսանողները ունին հանրակացարաններ, արժանագին ճաշարաններ եւ ստանում են պետական թօշակ: Նիւթական օգնութեան կարիք էլ չկայ, քանի որ առողջների համար աշխատանքն անպակաս է եւ բոլորին մատչելի, իսկ հիւանդների եւ ծերերի համար կան ապաստարաններ: Կուլտուր-կրթական հաստատութիւնները կրթութիւնը մասսային մատչելի դարձրելու, հայ մշակոյթը զարգացնելու եւ կուլտուրան տարածելու միջոցներ էին: Այսօր նոյնը շատ աւելի լայն չափերով իրագործում է հայ Պետութիւնը — գիւղ չկայ, որ դըպրոց, թատրոն, կինօ, երաժշտութիւն, ելեքտրական լոյս, աղբիւրի ջուր եւ նման բարիքներ չունենայ: Այսօր Հայաստանում կան ամենատեսակ դպրոցներ՝ տարրական, միջնակարգ, մասնագիտական, տեխնիքական եւ բարձրագոյն:

Կառավարութիւնը մեծ հոգացողութիւն ունի Հայ լեզուի, գրականութեան, գի դարուեստի զարգացման, հայի անցեալի ուսումնասիրութեան, նորա պատմական հա-

բրտությունների պահպանման մասին եւ ջանք չի խնայում հայի նիւթական բարեկեցութեան զարգացման նկատմամբ: Ուրախ ենք, որ զաղութահայ պատգամաւորութիւնը այս քոլորը անձամբ տեսնելու, ուրախանալու եւ իրենց երկիրը դառնալով՝ մեր հօտին միախառնելու առիթ պիտի ունենայ:

6) Դեբ. Հոգ. Խ.ի վարած գիծը. — Գեր. Հոգ. Խ.ը՝ ինչպէս առաջ, նոյնպէս այժմ՝ ձգտել է Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, պատրիարքութիւնների, բոլոր թեմերի եւ նոցա ղեկավարների հետ պահպանել սերտ կապ, ջանացել է գոյութիւն ունեցող բարոյական կապը եւս առաւել զօրացնել: Այդ է պատճառը որ էջմիածինը՝ անցեալ ընտրութեան ժամանակ, հրաւիրեց՝ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի միջոցով Կաթողիկոսութեան հինգ թեմերը նոյն իրաւունքներով մասնակցելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան: Նոյն նպատակով էր, որ անցեալ տարուայ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի ընտրութիւնը խնդրուեցաւ յետաձգել, որպէսզի էջմիածինը հնարաւորութիւն ունենայ իր ներկայացուցիչը ուղարկել երկու Աթոռների մտերմական յարաբերութիւնը եւս առաւել սերտացնելու համար: Էջմիածինը նոյն գիծը տարել է նաեւ թեմերի նկատմամբ՝ ձգտելով պահպանել Հայ Եկեղեցու միասնականութիւնը, համարելով այն մեր Եկեղեցու եւ ժողովրդի օգուտը: Խորապէս ցաւում ենք, որ Հիւսիսային Ամերիկայի թեմի մի փոքրիկ հատուած անջատուել է թեմից եւ յամառօրէն ընթանում իր սխալ ուղիով, փոխանակ, Ֆրէզիոյի օրինակին հետեւելով փոխելով իր ընթացքը, միանալու թեմին: Գալով Միութենական թեմերի կառավարութեան՝ էջմիածինը անկախօրէն ղեկավարում է բոլոր թեմերը ըստ առաջնոյն, պահպանելով հանդէպ կառավարութեան լոյալութիւն, եւ իր գործունէութիւնը սահմանափակելով միայն եկեղեցական ասպարիզում:

Հայ Եկեղեցու կանոնական եւ աւանդական կարգերի պահպանութիւն, Հայ Եկեղեցու միասնականութեան նախանձախնդրութիւն, Հայ Եկեղեցու սահմանադրական սկզբունքների պահպանութիւն — ահա Գեր. Հոգ. Խորհուրդի վարած գիծը ու ղեկավար սկզբունքները, ելակէտ ունենալով Հայ Եկեղեցու եւ ժողովրդի շահը:

7) Հոգեւոր դասի պատրաստութեան հարց. — Հոգեւոր դաս՝ կուսակրօն հոգեւորականութիւն եւ քահանայութիւն պատրաստելու հարցը դժուարագոյնն է ցարդ արժարժուած բոլոր հարցերից: Դժուարութիւնը հոգեւոր դպրոց բանալու իրաւունք ստանալու մէջ չէ. անցեալում Խորհրդային Հայաստանի Կառավարութեան կողմից թոյլատրուեցաւ բանալ Հոգեւոր ձեմարան, մինչեւ իսկ հաստատուեցաւ նորա կանոնադրութիւնն ու ծրագիրը, սակայն չիրականացաւ այն: Այսօր էլ նոյն թոյլտուութիւնը կարող է ստացուել եւ նոյնպէս անխրաճործելի մնալ հետեւեալ երկու պատճառներով. նախ՝ այն պատճառով, որ էջմիածինը չունի եւ չունէր այն դրամական միջոցները, որ անհրաժեշտ է այս հաստատութեան պահպանութեան համար: Եւ չգտնուեցաւ զաղութահայ հարուստների մէջ անձն կամ անծինք, որոնք՝ այդ կարեւոր գործի իրացման համար՝ պահանջուած դրամը նուիրաբերէին: Երկրորդ՝ հոգեւոր ասպարէզը չունի այսօր մեր երկրում իր նախկին հմայքը երիտասարդ սերնդի համար, որի առաջ անխտիր բաց են գիտութեան եւ գեղարուեստի բոլոր ասպարէզները, բաց են նորա առաջ բոլոր տեսակի դպրոցների դռները, ուր նա կարող է ոտք դնել իր անհատական հակման եւ ընդունակութեան թելադրանքով, ըստ ամենայնի ապահովելով իր ապագան: Սակայն վիճակը յուսահատական չէ. մենք ունենք Երուսաղէմի հոգեւոր դպրոցը եւ Ընծայարանը, որոնք փոխարինում են նախկին ձեմարանին եւ Արմաշի դպրոցին, որ կարող է մատակարարել մեզ Եւ կուսակրօն եւ աշխարհիկ հոգեւորականութիւն եւ մենք համոզուած ենք, որ կը թոյլատրուի նոցա մուտքը մեր երկիրը: Նկատի ունենք նաեւ այն հանգամանքը որ հրնարաւոր կը լինի մեր երկրից եւս ուղարկել այդ դպրոցները երիտասարդ անծինք, որոնք կը ցանկան նուիրուել եկեղեցական գործունէութեան: Նոյն դերը կարող է կատարել նաեւ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի դպրոցը, որոշ տարիներից յետոյ, երբ վերջնականապէս կազմակերպուի:

8) Ազգային - Եկեղեցական ժողովի գումարման հարց. — Հայրապետահաստատ կանոնադրութեան 22րդ յօդուածի զօրութեամբ՝ Հայրապետի մահից վեց ամիս անց

պէտք է տեղի ունենայ նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնը: Հանգամանքները այնպէս դաստորոցեցան, որ հայրապետական Տեղական ու Գեր. Հոգ. Խ.ը հնարաւորութիւն ունեցան պաշտօնական դիմում կատարելու հայ կառավարութեան՝ Ազգային-Եկեղեցական ժողով գումարելու համար Հայրապետի մահից մի տարի անց միայն, այն է՝ 1939 թուի Մայիսին: Ազգային-Եկեղեցական ժողով գումարելու իրաւունքը ստացուեցաւ 1940 թուի Յունիսին, որ անմիջապէս հեռագրով հաղորդուեցաւ Արտասահմանի եւ Միութենական բոլոր թեմերին: Ապա նաեւ ընտրական հրահանգ ուղարկուեցաւ: Յատուկ դիմում կատարուեցաւ նաեւ Արտասահմանի պատգամաւորների վիզէների ստացման դիւրութեան համար, որ նոյնպէս յարգուեցաւ: Սակայն այսօր ամբողջ աշխարհը պատերազմի հետեւանքով այնպիսի պայմանների մէջ է գտնուում, որ ընտրուած պատգամաւորների մեծագոյն մասը անկարող եղաւ զալ Ազգային-Եկեղեցական ժողովին մասնակցելու, չը նայելով որ հայ կառավարութիւնը ըստ ամենայնի ընդառաջ գնաց դիմումներին՝ թոյլատրելով պատգամաւորների մուտքը Խորհրդային Հայաստան:

Գեր. Հոգ. Խ.ը պարտք է համարում հրապարակաւ յայտնել իր խորին շնորհակալութիւնը Կեղրոնի եւ Հայ Կառավարութեան, որոնք թոյլատրեցին Ազգային-Եկեղեցական ժողովի գումարումը եւ զիրարացրին Արտասահմանի պատգամաւորների մուտքը մեր երկիր:

Ի վերջոյ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը տալիս է իր հրաժարականը Ազգային-Եկեղեցական ժողովից ի տնօրինութիւն:

Անդամ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի
ԱՐՄԷՆ, ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Նախագահ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի
ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան

5/4 — 1941 թ.
Ս. ԷՋՄԻԱՅԻՆ

№ 240
4/V/41 թ.

Զեկուցման տոյն պատճէմը եւ ստորագրութիւնները իսկականին համեմատ է, որ վաւերացում է ստորագրութեամբ եւ կնիքով դրամամբ:

Տեղի Կնիք
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅՈՑ
Ս. ԷՋՄԻԱՅԻՆ

Նախագահ Գեր. Հոգ. Խորհրդի
Տեղակալ ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Քարտուղար
ՄԱՏԹԷՈՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

ՄԱՆԳԻՍՏՍԵՒՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

Մանդատային Յանձնաժողովը քննեց Խորհրդային Միութեան եւ Արտասահմանի թեմերի պատգամաւորների մանդատները ու գտաւ. 1) Խորհրդային Միութեան վեց թեմերից ընտրուած են 44 աշխարհիկ պատգամաւորներ, որոնցից ներկայ են ժողովին 38 հոգի, եւ ութը հոգեւորական պատգամաւորներից՝ 5ը, որով Միութենական թեմերի պատգամաւորների ընդհանուր թիւը դառնում է 43: 2) Արտասահմանի թեմերը ընտրել են 24 աշխարհական եւ 16 հոգեւորական պատգամաւորներ, որոնք անկարող են եղել զալ Ս. Էջմիածին եւ անձամբ մասնակցել ժողովին, բացի մէկից, այն է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ եւ պատգամաւոր, Սիրիոյ հպատակ, Գերաշնորհ Տ. Խաչ Արքեպիսկոպոս Աջապահեանից: Արտասահմանի կողմից ընտրուել են երկու աշխարհիկ պատգամաւոր՝ պրոֆեսոր Հրաչեայ Աճառեան եւ գրականագէտ Երուանդ Թաղիանոս:

եան, եւ երկու հոգեւորական պատգամաւոր՝ Տ. Յովհաննէս վարդապետ Հիւսեան եւ Տ. Մատթէոս վարդապետ Աջմեան. յիշեալ 4ն էլ Միութենական երկրի քաղաքացիներ եւ ներկայ են ժողովին: Ներկայ է ժողովին նաեւ Հիւսիսային Ամերիկայի թեմի պատգամաւորական անձնաւորները՝ մանկավարժ եւ գրականագէտ երուանդ Շահազիզ, նոյնպէս Միութենական երկրի քաղաքացի: Այլ եւ Արտասահմանի թեմերից փոխանցուել է 28 ծայն տեղական պատգամաւորներին:

Այսպիսով Ազգային-եկեղեցական ժողովին ներկայ են 49 պատգամաւորներ 77 ծայնով, որոնցից 43ը Միութենական թեմերից, 5ը Արտասահմանի պատգամաւորներ, բայց Միութենական երկրի քաղաքացիներ, եւ միայն մէկը՝ իսկական Արտասահմանի պատգամաւոր:

3) Դիտելի է, որ պատգամաւորների մեծագոյն մասը կազմում է ինտելիգենտ տարրը՝ բժիշկներ, իրաւաբաններ, պրոֆեսսորներ, գրականագէտներ, բանաստեղծներ, փոքր մասը պետական ծառայողներ, արհեստաւորներ եւ աշխատաւորներ:

4) Արտասահմանի հեռագրերն ու գրութիւնները վկայում են, որ Արտասահմանի պատգամաւորների չգալու պատճառն այն է, որ իրենց երկրների քաղաքական իշխանութիւնը վիզէ չի տուել, մինչդեռ նոյն հեռագրերը վկայում են, որ Խորհրդային Իշխանութեան կողմից հարկաւոր տնօրէնութիւն է եղել կաթողիկոսական ընտրութեան համար եկող պատգամաւորներին անխտիր վիզէ տալ՝ էջմիածին գալու համար:

5) Դիտելի է նաեւ, որ Արտասահմանեան թեմերից ստացուած գրութիւնները առանձնապէս շեշտում են Սովետական Պետութեան դէպի Ազգային-եկեղեցական ժողովը ցուցաբերած քաղաքական վերաբերմունքը, եւ այդ առթիւ իրենց գոհունակութիւնն ու շնորհակալութիւնն են յայտնում Սովետական Իշխանութեան:

Մանդատային Յանձնաժողովը՝ հաղորդելով վերոյիշեալ փաստերը եւ գտնելով պատգամաւորների մանդատները կանոնաւոր եւ օրինական՝ առաջարկում է՝ ա) հաստատել այն եւ ճանաչել բոլոր պատգամաւորներին իրաւագործ մասնակցելու Ազգային-եկեղեցական ժողովին ծայնի իրաւունքով, եւ բ) նկատի առնելով, որ 92 աշխարհիկ եւ հոգեւոր պատգամաւորներից ներկայ են 49 հոգի, որոնք՝ քուէների փոխանցման հետեւանքով՝ ունեն 77 ծայն՝ ճանաչել սոյն Ազգային-եկեղեցական ժողովը ըստ ամենայնի օրինական ու սահմանադիր եւ կատարելապէս լիազօր լուծելու առաջադրուած օրակարգի բոլոր հարցերը:

Անդամներ

ԱՐՄԵՆԱԿ ԱՂԱԶԱՆԵԱՆ

ԱՌԱՔԵԼ ԱՒԱԳԵԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՇԱՀԱԶԻԶ

Մանդատային Յանձնաժողովի Նախագահ
ԵՂԻՇԷ ՍԻ. ՔԱՀ. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆ

12/4 1941 թ.

Ս. ԷՋՄԻԱՅԻՆ

№ 2399

4/V/41 թ.

Տեղի կնիք

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՇԱՀՈՑ

Ս. ԷՋՄԻԱՅԻՆ

Մանդատային Յանձնաժողովի զեկուցման սոյն պահէն իսկականին համեմատ է, որ վաւերացում է ստորագրութեամբ եւ կնիքով որոշմամբ:

Նախագահ ԳԵՐ. Հոգ. Խորհրդի
Տեղակալ ԳԵՐԳ. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Քարտուղար

ՄԱՏԹԷՈՍ ՎԱՐԿԱՊԵՏ